

Vládní reforma OSVČ dopadá převážně na nízkopříjmové. Motivaci k švarcsystému neřeší. Revizi potřebují paušály a paušální daň

Vládní návrh na úpravu odvodů OSVČ zatíží hlavně nízkopříjmové živnostníky, kteří mají reálně vysoké náklady. Těch se nejvíc dotkne zvýšení minimálních odvodů. Zvýhodnění vysokopříjmových OSVČ s nízkými náklady – a motivaci ke švarcsystému – návrh téměř neřeší. Skutečná reforma spočívá v revizi paušálů a přehodnocení paušální daně. Ukazuje to modelová studie od PAQ Research a think-tanku IDEA při CERGE-EI. Její autoři Daniel Prokop a Filip Pertold analyzují dopady vládního návrhu, zároveň přináší dvě vlastní varianty. První z nich vylepšuje vládní návrh, druhá ukazuje ideální cestu.

CELÁ STUDIE: <https://www.paqresearch.cz/post/reforma-osvc>

Obrovské rozdíly mezi živnostníky

OSVČ by podle autorů rozhodně měli mít nižší odvody než zaměstnanci. Část jejich zisků nelze považovat za pracovní příjem, ale kapitálový zisk. Ten má smysl (jako u firmy) danit méně. V Česku ovšem panuje obrovský rozdíl mezi daňově odvodovým zatížením zejména zaměstnanců a OSVČ s vysokými příjmy.

- Na hlavní či vedlejší živnost sice dělá pětina pracujících, jejich odvody ale v součtu činí méně než šest procent. Postavení v rámci čerpání důchodového a zdravotního systému mají obě skupiny podobné.
- Stát kvůli špatnému nastavení systému přichází o příjmy.
- Živnostníkům zase hrozí velmi nízké důchody a potýkání s chudobou, což v budoucnu zvýší nároky na dávkový systém.
- Důchodový systém přitom OSVČ zhodnotí každou odvedenou korunu trojnásobně oproti zaměstnancům s analogickými příjmy. Středně a vysokopříjmoví zaměstnanci tedy financují důchodový systém ostatním.

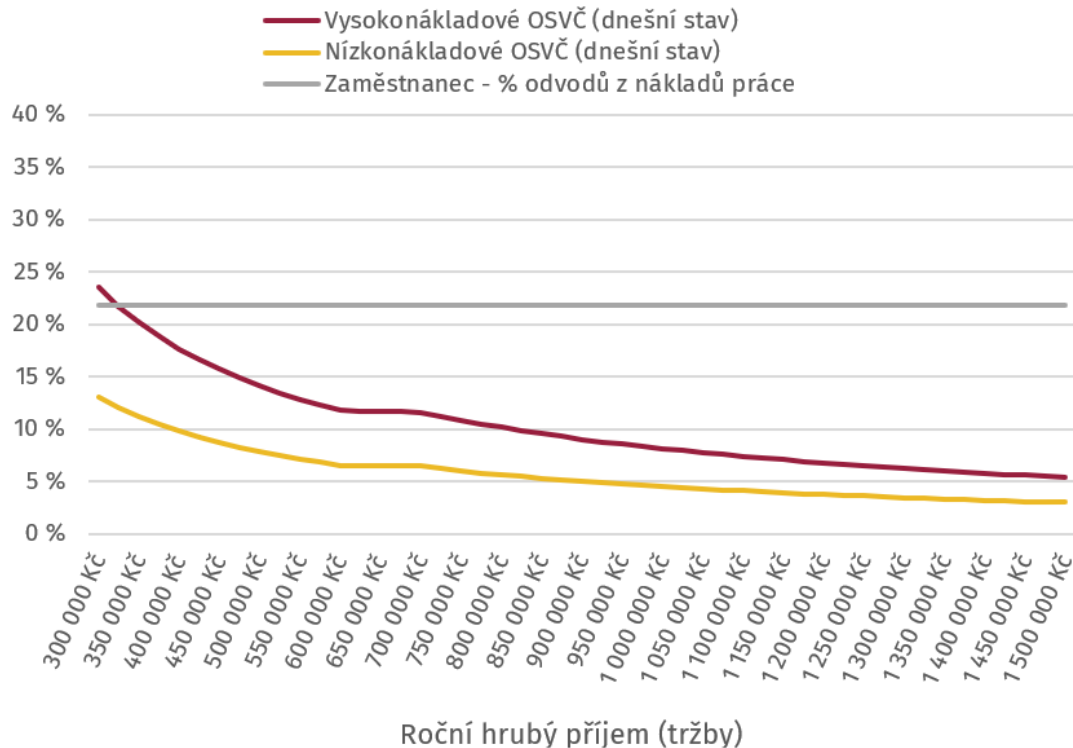
Panují obrovské rozdíly i mezi samotnými živnostníky. Kombinace výdajových paušálů, které neodpovídají nákladům v profesích, platby odvodů jen z 50 procent zisku a možnost “úniku” do paušální daně zvýhodňují vysokopříjmové OSVČ s minimálními reálnými náklady (kancelářské profese v bohatých regionech) oproti vysokonákladovým OSVČ s menšími a středními příjmy (typicky manuální profese v chudších regionech). Systém celkově motivuje ke švarcsystému. I proto máme jeden z největších podílů OSVČ na pracovní síle v Evropě, a [podle statistik ČSSZ stále roste](#).

Degresivitu stávajícího systému a rozdíly v odvodech oproti zaměstnancům ukazuje následující graf. Vidíme na něm:

- OSVČ s reálně vysokými náklady a hrubými příjmy do půl milionu korun efektivně platí na sociálním pojištění přes 15 procent reálného zisku. Sazba klesá s navyšováním příjmů a přechodem do paušální daně k 5 procentům.

- OSVČ s reálně nízkými náklady a nižšími příjmy platí mezi 5–10 procenty. Vysokopříjmovým OSVČ s nízkými náklady v režimu paušální daně sazba klesá až ke 3 procentům.
- Sazba hlavně vysokopříjmových OSVČ s nízkými náklady je mnohonásobně nižší než u zaměstnanců. U nich činí efektivní zatížení 22 procent z nákladů práce.

Graf: Sociální odvody jako % reálného zisku

Poznámka: Osa x obsahuje roční hrubé zisky OSVČ (tržby), jako ekvivalent pro zaměstnance je použita superhrubá mzda na úrovni čistého zisku pro nízko, alternativně vysokonákladového OSVČ. Rozdělení na vysokonákladové a nízkonákladové profese je klíčové. V analýze pracujeme se zjednodušením: OSVČ z reálně vysokonákladové profese = předpokládané reálné náklady 50 %; OSVČ nízkonákladové profese = předpokládané reálné náklady 10 % (např. kancelářské profese). Podrobnější vysvětlení najdete ve studii (PDF) v kapitole „Omezení a zaměření analýzy.“

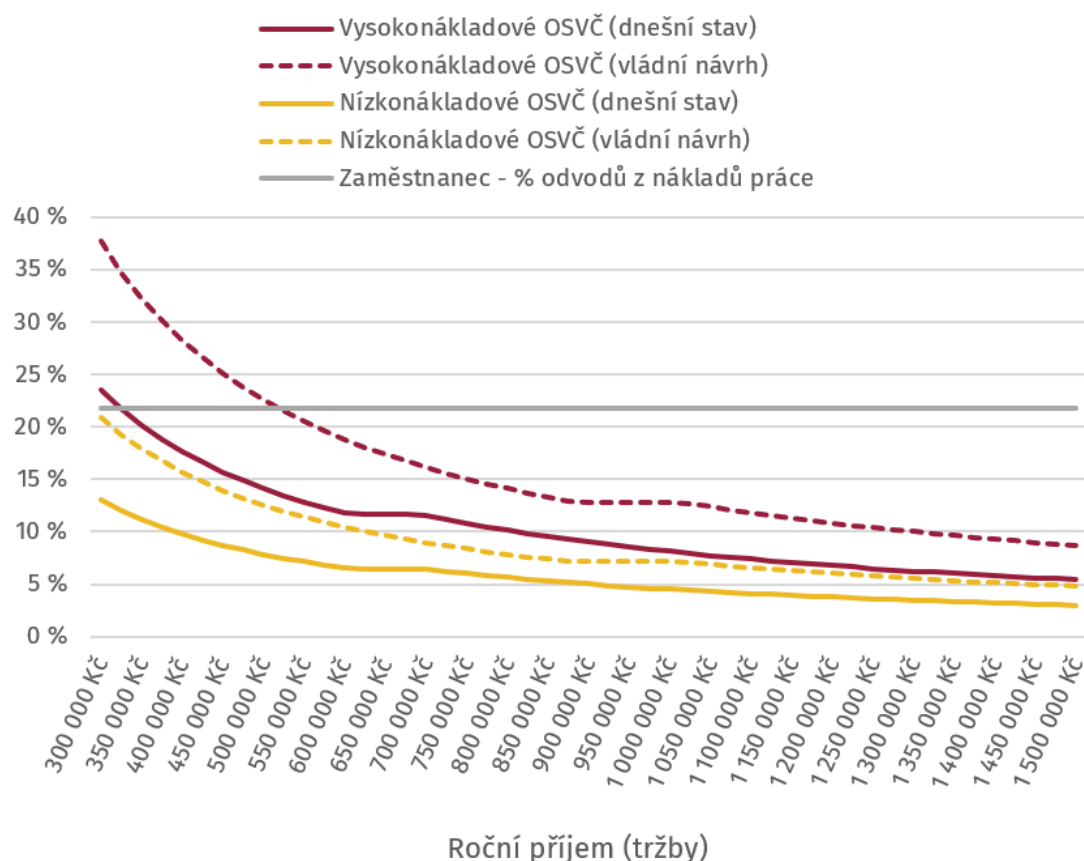
Vládní návrh řeší pouze důchody

Vláda chce situace řešit. Návrh na úpravy odvodů zařadila do takzvaného konsolidačního balíčku, který [představila 11. května](#). Nejdůležitější změnou má být v letech 2024–26 zvýšení minimálního vyměřovacího základu sociálního pojištění z 25 na 40 procent průměrné mzdy. To by znamenalo zvýšení minimálních odvodů, které by dnes činily asi 4 710 Kč místo stávajících 2 994 Kč.

Navýšení odvodů omezí počet OSVČ, kteří budou mít minimální důchody. Varianta ovšem zvyšuje zatížení nízkopříjmových OSVČ, zejména těch s reálně vysokými náklady. Efektivní míra odvodů je u nich až do hrubých příjmů 500 tisíc Kč nad úrovní zaměstnanců.

Vládní návrh posiluje se už tak výraznou degresivitu systému. Naopak příliš neřeší extrémně rozdílné zatížení vysokopříjmových OSVČ a zaměstnanců. Efektivní míra odvodů z reálného zisku se u reálně nízkonákladových OSVČ stále pohybuje jen okolo 5 procent. Motivace k švarcsystému proto zůstává.

Graf: Jak mění vládní varianta sociální odvody jako % reálného zisku

Přetrvává i velký rozdíl v návratnosti sociálních odvodů. Aktuálně dostane OSVČ z každé koruny pojistného cca 3,75 Kč v důchodu, při vyšších příjmech poměr klesá na 3,5 Kč. Při zvýšení minimálního vyměřovacího základu se bude ziskovost stále pohybovat okolo 3–3,2 Kč na vloženou korunu.

Vládní návrh lze vylepšit.

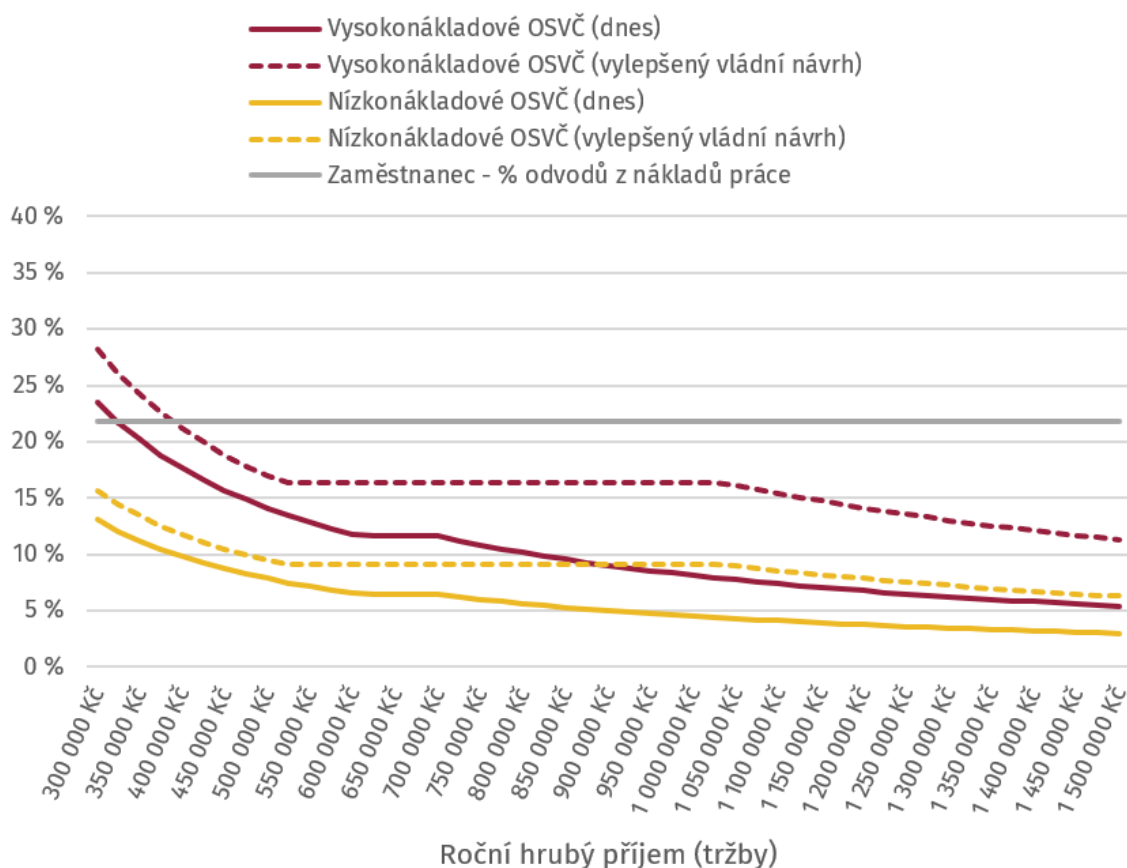
Vylepšený vládní návrh: I menší změny mohou snížit degresivitu

Lepší výsledky může přinést kombinace několika drobných parametrických změn:

- Zvýšení minimálního vyměřovacího základu z 25 na pouze 30 procent průměrné mzdy
- Zvýšení vyměřovacího základu (z jak velké části zisku platí OSVČ odvody) z 50 na 70 procent; vládní návrh počítá s 55 procenty
- Zvýšení sociálních odvodů v prvním pásmu paušální daně na dvojnásobek minimálních odvodů (místo 1,15násobku)

Varianta vede k méně degresivnímu systému, který tolik nezvýhodňuje vysokopříjmové OSVČ.

Graf: Jak mění vylepšená varianta sociální odvody jako % reálného zisku

Kombinace změn má i vyváženější dopady na efektivní sazbu sociálních odvodů vůči reálným ziskům:

- U vysokonákladových OSVČ se dostává nad úroveň zaměstnanců jen při velmi nízkých příjmech (do 400 tisíc Kč).
- Od příjmu cca 500 tisíc Kč je efektivní sazba cca 15 procent u reálně vysokonákladových OSVČ a 10 procent u reálně nízkonákladových OSVČ. Následně klesá s přechodem do paušální daně, ale i u vysokopříjmových OSVČ v paušální dani dosahuje alespoň výše cca 6,5 procenta.

Návratnost 1 Kč vložené do důchodového systému se u vysokopříjmových OSVČ a zaměstnanců se srovnatelnými náklady práce mírně sblíží, byť u OSVČ je stále více než 2× vyšší.

Ideální reforma: Revidovat výdaje a zrušit paušální daň

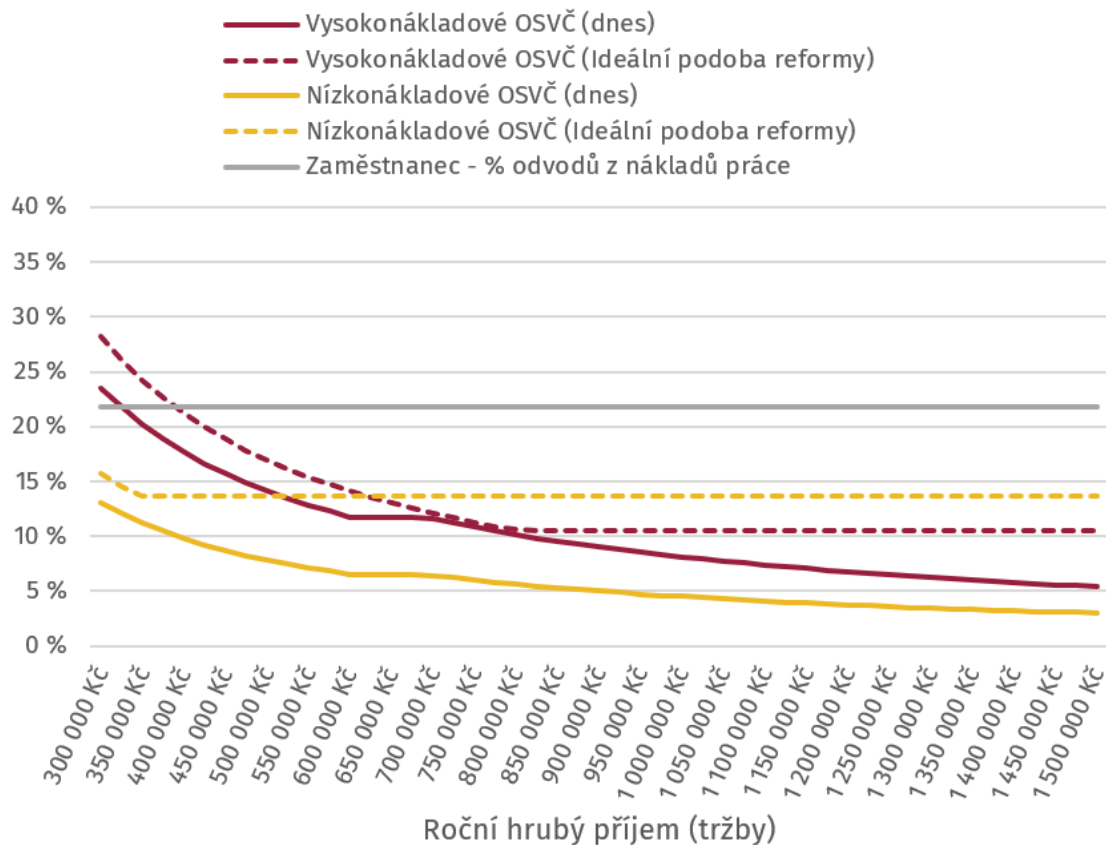
Deformace pracovního trhu můžeme vyřešit, aniž by se zhoršila pozice nízkopříjmových OSVČ s reálnými náklady. **Ideální varianta reformy od PAQ+IDEA navrhuje následující kroky:**

- Mírně zvýšit minimální vyměřovací základ (25 procent průměrné mzdy)
- Mírně zvýšit vyměřovací základ (60 procent)
- Zásadně revidovat paušální výdaje, aby byly cca 20 procentních bodů nad očekávanými reálnými výdaji profesí. To znamená 30 procent u OSVČ s reálnými výdaji 10 procent (nízkonákladové) a 70 procent u OSVČ s reálnými výdaji 50 procent (vysokonákladové)

- Zrušit systém paušální daně nebo ho využívat v původním účelu, tedy pro OSVČ s nižším příjmem jako nástroj snížení administrativy (doporučení RIA v době zavádění i NERV)

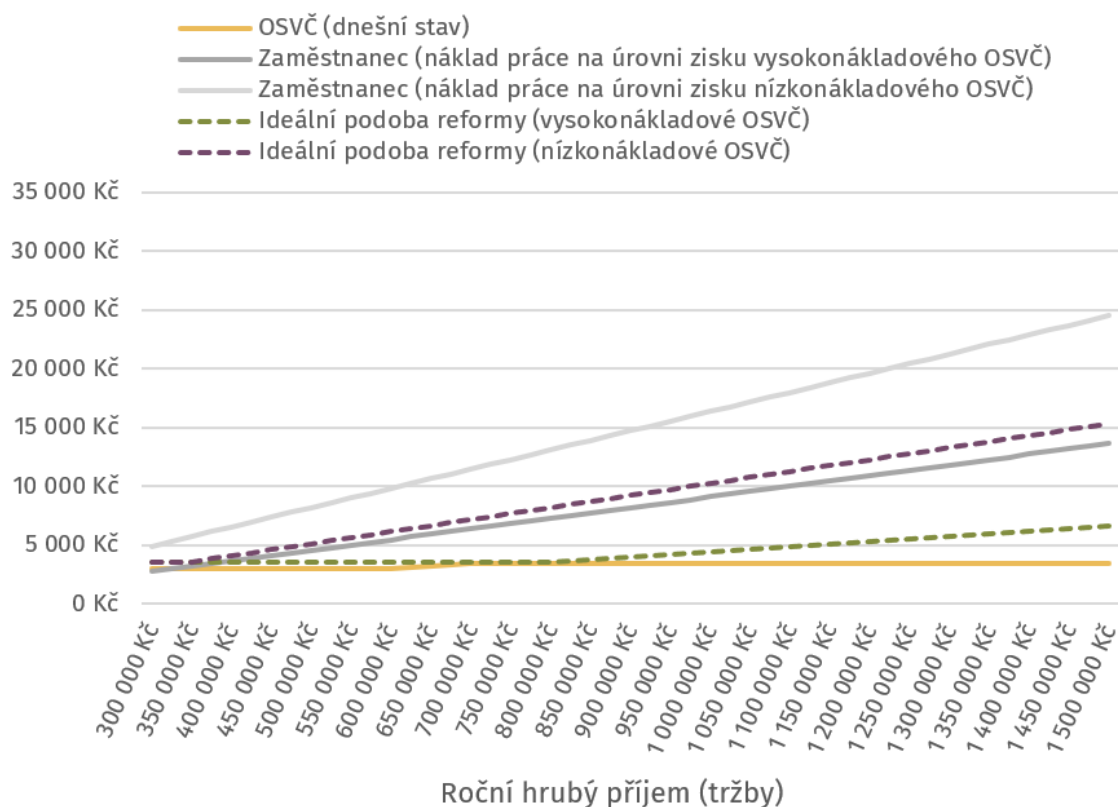
Varianta vede k systému procentuálně rovných sociálních odvodů na úrovni 10,5–13,5 procent z reálných zisků OSVČ (polovina oproti zaměstnancům, což je dlouhodobě stále výrazný rozdíl). Nezhoršuje pozici nízkopříjmových OSVČ s reálnými náklady. Redukuje zvýhodnění vysokopříjmových OSVČ s malými náklady, a tím i motivaci k švarcsystému. Lépe reflektuje reálný zisk OSVČ.

Graf: Jak mění ideální varianta sociální odvody jako % reálného zisku

Odvody mají minimum okolo 3 500 Kč měsíčně a zvyšují se s rostoucím hrubým příjmem. Reflektují lépe reálný zisk OSVČ. Jsou výrazně vyšší u nízkonákladových profesí. U profesí v simulovaném 30procentním paušálu se při hrubém příjmu odvody dostávají k hranici 15 tisíc Kč měsíčně (zaměstnanec cca 25 tisíc Kč). U vysokonákladových profesí v simulovaném 70procentním paušálu se ani při vysokých příjmech nedostanou nad 7 tisíc Kč měsíčně.

Graf: Jak mění ideální varianta měsíční odvody sociálního pojištění (Kč)

Návratnost 1 Kč vložené do důchodového systému je u OSVČ stále vyšší než u zaměstnanců se srovnatelnými náklady práce. Jejich zvýhodnění je oproti současnému stavu ovšem (i vládnímu návrhu) výrazně omezeno.

Tabulka: Shrnutí parametrů jednotlivých variant

Parametry	Dnešní stav	Vládní návrh	Vylepšený vládní návrh	Ideální podoba reformy
Vyměřovací základ odvodů sociálního pojištění (% ze zisku / daňového základu OSVČ)	50 %	55 %	70 %	60 %
Minimální vyměřovací základ (% průměrné mzdy)	25 %	40 %	30 %	30 %
Minimální vyměřovací základ (Kč)	10 081 Kč	16 130 Kč	12 097 Kč	12 097 Kč
Minimální měsíční zálohy na soc. pojistné (Kč)	2 944 Kč	4 710 Kč	3 532 Kč	3 532 Kč

Režim paušální daně				
Sociální pojištění (násobek minimálních odvodů)	1,15	1,15	2	/
Sociální pojištění (Kč)	3 385 Kč	5 416 Kč	7 065 Kč	/
Režim paušálních výdajů				
Paušál pro vysokonákladové OSVČ	60 %	60 %	60 %	70 %
Paušál pro nízkonákladové OSVČ	60 %	60 %	60 %	30 %

Chytrá reforma pomáhá konsolidovat rozpočet a brání budoucí sociální krizi, kterou by způsobily nízké důchody pro statisíce živnostníků. Otevírá zároveň [prostor pro reformu zdanění zaměstnanců](#), která není možná bez změn u OSVČ. Cílem žádné z variant přitom není vyrovnat efektivní zatížení OSVČ a zaměstnanců, ale pouze omezit extrémní rozdíly a nerovnosti v rámci specifických skupin pracovníků.